

**ABDULLA QAHHORNING “BEMOR” HIKOYASIDA HAYOTIY REALIZM
VA PSIXOLOGIK TASVIR UYG‘UNLIGI**

Rustamov Shaxriyor Sherzodbek o‘g‘li,

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti Iqtisodiyot fakulteti 1-kurs talabasi.
+998943377732, shakhiyor.16@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Raimov Xurshid,**
TDIU Iqtisodiyot fakulteti dekan muovini.

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotining mashhur yozuvchilaridan biri bo‘lgan Abdulla Qahhor ijodidagi “Bemor” hikoyasi badiiy va nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi hikoyada hayotiy realizm va psixologik tasvir uyg‘unligini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Asarda oddiy xalq hayoti, qashshoqlik, kasallik va ijtimoiy tengsizlik muammolari real tasvir orqali ochib berilgan. Muallif inson ruhiyatini juda nozik kuzatishlar orqali tasvirlaydi. Hikoya qahramonlarining ichki kechinmalari, ularning ruhiy iztiroblari va umidsizlik holati o‘quvchiga chuqur ta’sir qiladi. Maqolada hikoyaning g‘oyaviy mazmuni, obrazlar tizimi, badiiy detallar, muhit tasviri va konflikt masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida adabiyot nazariyasi va o‘zbek nasri tarixiga oid manbalarga murojaat qilinadi. Shuningdek, hikoya matnidan iqtiboslar keltirilib, ularning badiiy ahamiyati tahlil qilinadi. Natijada “Bemor” hikoyasi realizm va psixologik tasvir uyg‘unligini aks ettiruvchi muhim badiiy asar ekani ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so‘zlar: realizm, psixologik tasvir, hikoya janri, ijtimoiy muhit, badiiy detal, ruhiy kechinma, dramatism.

Аннотация: В данной статье проводится художественный и теоретический анализ рассказа «Бемор» одного из выдающихся узбекских писателей Абдуллы Каххора. Основная цель исследования — научно раскрыть гармонию между реалистическим изображением и психологическим описанием в рассказе. В произведении реалистично показаны повседневная жизнь простых людей, бедность, болезни и социальное неравенство. Автор изображает человеческую психику через очень тонкие наблюдения. Внутренние переживания героев, их душевные страдания и чувство безысходности глубоко воздействуют на читателя. В статье анализируются идейное содержание рассказа, система образов, художественные детали, описание среды и вопросы конфликта. В процессе исследования используются источники по теории литературы и истории узбекской прозы. Кроме того, приводятся цитаты из рассказа и

анализируется их художественное значение. В итоге рассказ «Бемор» научно обоснован как важное художественное произведение, отражающее гармонию реализма и психологического изображения.

Ключевые слова: реализм, психологическое изображение, жанр рассказа, социальная среда, художественная деталь, внутреннее переживание, драматизм.

Abstract: This article provides an artistic and theoretical analysis of the story “Bemor” by one of the prominent Uzbek writers, Abdulla Qahhor. The main goal of the study is to scientifically explore the harmony between realistic depiction and psychological portrayal in the story. The work vividly presents the everyday life of ordinary people, poverty, illness, and social inequality. The author depicts human psychology through very subtle observations. The inner experiences of the characters, their mental suffering, and feelings of hopelessness deeply affect the reader. The article analyzes the ideological content of the story, the system of characters, artistic details, depiction of the environment, and issues of conflict. During the study, sources on literary theory and the history of Uzbek prose are consulted. Additionally, quotations from the story are provided and their artistic significance is analyzed. As a result, the story “Bemor” is scientifically proven to be an important literary work reflecting the harmony of realism and psychological depiction.

Keywords: realism, psychological depiction, story genre, social environment, artistic detail, inner experience, dramatism.

KIRISH

Yangi o‘zbek adabiyotida realizm muhim badiiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bu yo‘nalish orqali yozuvchilar hayot voqeliklarini haqqoniy tasvirlashga intilganlar. Realizm adabiyotning hayot bilan uzviy bog‘liqligini ta’minlaydi. Yangi o‘zbek nasrida oddiy inson hayoti markaziy o‘rin egallaydi. Adabiyotshunoslarning fikricha, realizm orqali jamiyat muammolari badiiy ifoda topadi. Shu sababli realizm o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin tutadi. Bu yo‘nalishda yozilgan asarlar jamiyat hayotining turli tomonlarini aks ettiradi. Abdulla Qahhor ham realizm an‘analarini davom ettirgan yozuvchilardan biridir. Uning hikoyalari real hayot voqealariga asoslangan. Shu sababli uning asarlari o‘quvchiga juda yaqin bo‘lib tuyuladi.

O‘zbek adabiyotida realizm yo‘nalishi jamiyat hayotini haqqoniy tasvirlashga xizmat qilgan muhim badiiy uslub hisoblanadi. Bu yo‘nalishda ijod qilgan yozuvchilar inson hayotidagi muammolarni ochib berishga intilganlar. Abdulla Qahhor o‘zbek nasrida realizm maktabining eng yirik vakillaridan biri hisoblanadi. Uning hikoyalarida oddiy xalq hayoti, qashshoqlik, insoniy iztiroblar va ijtimoiy muammolar chuqur tasvirlangan. “Bemor” hikoyasi yozuvchining eng ta’sirchan asarlaridan biri

hisoblanadi. Hikoyada oddiy bir oilaning fojeasi tasvirlangan bo'lsa-da, unda jamiyatdagi muammolar ham aks etadi. Asarda realizm va psixologik tasvir uyg'unligi yaqqol ko'rinadi. Shu sababli mazkur hikoya o'zbek nasrida alohida o'rin egallaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Adabiyot nazariyasida realizm hayot haqiqatini haqqoniy tasvirlash usuli sifatida qaraladi. Bu uslubda voqealar va qahramonlar real hayot qonuniyatlariga mos ravishda tasvirlanadi. Realistik asarlarda muallif voqealarni ortiqcha bezaksiz tasvirlaydi. Qahramonlarning ruhiy holati ham tabiiy tarzda ochib beriladi. Realizm muhit tasviri muhim ahamiyatga ega. Qahramonlarning harakati ko'pincha ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda ko'rsatiladi. Shu sababli realizm asarlarida jamiyat hayoti chuqur yoritiladi. Bunday asarlar o'quvchini hayot haqida o'ylashga undaydi. Realizm adabiyotda haqiqatni aks ettirishga xizmat qiladi [1, 376 b.] Bu uslub o'zbek nasrida ham keng qo'llanilgan. Abdulla Qahhorning "Bemor" hikoyasida Sotiboldining kasal xotinini davolash uchun befoyda urinishi, oxir-oqibatda ayolning vafot etishi tasvirlangan. Adib ana shu fojiani tasvirlash orqali Sotiboldi, norasida qizaloq, qo'shni kampir kabilarning ichki dunyosi ko'rsatib beriladi. Hikoyada tasvirlanishicha, Sotiboldi doktorxona haqida aniq tasavvurga ega emas: "Doktorxona deganda Sotiboldining ko'z oldiga izvosh va oq podshoning surati solingan 25 somlik pul kelardi". Hikoyada qo'li kalta, qashshoq kishining nochor holati ayanchli tarzda ko'rsatilgan. [2, 62 b.] Sotiboldi juda qashshoq inson bo'lib, oilasini zo'rg'a boqadi. Muallif shunday deydi: "Bunday vaqtlarda yo'g'on cho'ziladi, ingichka uziladi". Bu jumla jamiyatdagi tengsizlikni ifodalaydi. Boy odamlar uchun imkoniyat ko'p bo'lsa, kambag'allar uchun hayot juda og'ir. Shifoxonaga borish ham Sotiboldi uchun qiyin masala hisoblanadi. Chunki davolanish uchun katta mablag' kerak. Shu sababli qahramon turli irim-sirimlarga murojaat qiladi. Hikoyada realizm turli badiiy vositalar orqali ifodalangan. Muallif voqealarni sodda, ammo ta'sirchan tarzda tasvirlaydi. Sotiboldining xotinini davolatish uchun baxshi chaqirishi yoki irim-sirimlarga ishonishi o'sha davr hayotini ko'rsatadi. Bu holat xalq orasidagi an'anaviy qarashlarni ham ifodalaydi. Hikoyadagi har bir epizod real hayotiy vaziyatga asoslangan. Shu sababli asar o'quvchiga juda ishonarli ko'rinadi. Hikoya yaratilgan davr o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy murakkabliklar bilan xarakterlanadi. Aholining turmush darajasi pastligi ko'plab oilalarda fojeali vaziyatlarni yuzaga keltirgan. Adib ana shu tarixiy sharoitni badiiy umumlashtirish orqali ifoda etadi. Asardagi qashshoqlik tasviri davr ruhini ochib beradi. Hikoyada tasvirlangan uy sharoiti, muhit va odamlar ruhiyati zamon manzarasini ko'rsatadi. Muallif tarixiy faktlarni emas, balki hayotiy haqiqatni umumlashma tarzda beradi. Bu esa asarning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Voqealar

konkret bir oilada sodir bo'lsa-da, u keng qatlam muammosini anglatadi. Shunday qilib, hikoya o'z davrining badiiy hujjati vazifasini bajaradi. Tarixiy kontekstni anglash asar mazmunini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Hikoyada qahramonlarning ruhiy holati juda ta'sirchan tasvirlangan. Sotiboldi xotinining har bir og'riqidan iztirob chekadi. U xotinini davolatish uchun qo'lidan kelgan barcha ishni qiladi. Ammo uning imkoniyati cheklangan. Shu sababli qahramon ichki iztirob va umidsizlikni boshdan kechiradi. Asarda "U har ingraganda Sotiboldi chakkasiga burov solingan kishiday talvasaga tushar edi" degan jumla bor. Bu tasvir qahramonning ichki iztiroblarini ko'rsatadi. Sotiboldi obrazi orqali oddiy insonning ruhiy iztiroblari ko'rsatiladi. Bu holat psixologik tasvir orqali chuqur ochib berilgan [3, 16 b.] Shuningdek, ijtimoiy muhit qahramonlar taqdirini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Bemor ayolning ahvoli nafaqat kasallik, balki iqtisodiy nochorlik bilan bog'liq. Moddiy imkoniyat yo'qligi fojeani chuqurlashtiradi. Muhit insonning ruhiy iztiroblarini kuchaytiradi. Er obrazining ojizligi ham aynan sharoit bilan izohlanadi. Ijtimoiy tengsizlik asarda bevosita tilga olinmasa-da, voqealar rivojida seziladi. Qahramonlar muhit qurboni sifatida tasvirlanadi. Yozuvchi jamiyat befarqligini bilvosita ko'rsatadi. Muallif shaxs va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatni ochib beradi. Natijada ijtimoiy muhit inson taqdirining ajralmas qismi sifatida talqin qilinadi. Badiiy detal realizmni kuchaytiruvchi muhim vositadir. Hikoyada uy ichidagi buyumlar tasviri qashshoqlikni ochib beradi. Mayda detallar umumiy manzarani jonlantiradi. Masalan, xonadagi sovuqlik yoki nochor jihozlar muhitni his qildiradi. Detal orqali ruhiy holat ham ifodalanadi. Ortiqcha izoh berilmaydi, lekin kichik tasvir katta ma'no beradi. Detallar konfliktni chuqurlashtiradi. Ular asar kompozitsiyasiga xizmat qiladi. Realistik tasvir aynan detal vositasida jonlanadi. Shu tariqa detal g'oyaviy yukni ko'taruvchi vositaga aylanadi. Shuningdek, kasal ayolning boshida uchib yurgan pashshalar yoki uy ichidagi jimjitlik tasviri muhitni yanada ta'sirchan qiladi. "Hammayoq jim. Faqat pashsha g'ing'illaydi, bemor ingraydi" degan satrlar muhitni jonli tasvirlaydi. Bu detallar asarning realizmini kuchaytiradi [4, 6 b.] Hikoya davomida dramatik vaziyat kuchayib boradi. Bemor ayolning ahvoli kundan-kun og'irlashadi. Shu bilan birga Sotiboldining iztiroblari ham ortib boradi. Voqealar rivoji o'quvchida ham kuchli hissiy ta'sir uyg'otadi. Abdulla Qahhor hikoyalarida sodda va xalqona til ishlatiladi. Bu uslub asarni o'quvchiga yanada yaqinlashtiradi. Muallif murakkab iboralardan ko'ra oddiy so'zlar orqali kuchli ta'sir yaratadi. Shu sababli hikoya o'quvchida chuqur hissiy ta'sir uyg'otadi. Hikoyada muallif voqealarni bevosita baholamaydi. U faqat voqealarni kuzatuvchi sifatida tasvirlaydi. O'quvchi esa voqealarga o'zi baho beradi. Bu uslub realizmning muhim

belgilaridan biridir. Shu sababli asar yanada ishonchli ko‘rinadi. Asarning asosiy g‘oyasi insoniy mehr va ijtimoiy muammolarni ko‘rsatishdan iborat. Hikoya orqali muallif kambag‘al insonlarning og‘ir hayotini ochib beradi. Ayniqsa, tibbiy yordamning qimmatligi muammo sifatida ko‘rsatiladi. Bu masala hikoyada real voqelik sifatida tasvirlangan.

Asarda vaqt qisqa davrni qamrab oladi. Syujetning siqilganligi dramatik zichlikni oshiradi. Adabiyotshunoslikda vaqt kategoriyasi konflikt rivojida muhim ahamiyat kasb etadi. Qisqa vaqt oralig‘ida kuchli ruhiy iztirob tasvirlanadi. Vaqtning siqilganligi ruhiy tanglikni kuchaytiradi. Konflikt tabiiy ravishda rivojlanadi. Qisqa muddat ichida katta ma‘no ifodalanadi. Shu tariqa vaqt kategoriyasi realizm va dramatismni uyg‘unlashtiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. “Bemor” hikoyasi estetik va ma‘naviy ahamiyatga ega asardir. Unda insoniylik va hamdardlik g‘oyasi ilgari suriladi. Asar o‘quvchini befarqlikdan yiroq bo‘lishga undaydi. Realistik tasvir hayot haqidagi tasavvurni boyitadi. Psixologik chuqurlik esa hissiy ta‘sirni oshiradi. Hikoya inson qadr-qimmatini ulug‘laydi. Tarbiyaviy jihatdan u sabr va matonatni targ‘ib qiladi. Estetik jihatdan esa realizm va psixologizm uyg‘unligini namoyish etadi. Asar o‘quvchini mushohada qilishga undaydi. Shu bois hikoya nafaqat badiiy, balki ma‘naviy-estetik qadriyat sifatida ham ahamiyatlidir. Hikoyada ichki monolog ochiq nutq shaklida berilmasa-da, qahramonlarning ruhiy holati sukut orqali ifodalanadi. Adabiyot nazariyasida ichki nutq qahramon ongidagi yashirin kechinmalarni aks ettiruvchi vosita sifatida talqin qilinadi. Hikoyada bemor ayolning kamgaplighi uning ichki iztirobini yanada chuqurlashtiradi. Er obrazining o‘ychan holati ham ichki monolog xarakteriga ega. Muallif ortiqcha izoh bermaydi, balki vaziyat orqali ruhiy kechinmani ko‘rsatadi. Sukut poetik vosita sifatida dramatik ta‘sirni kuchaytiradi. Aytilmagan fikrlar o‘quvchining tafakkurini faollashtiradi. Ichki monologning bilvosita shakli realizmga mos keladi. Chunki hayotda ham inson ko‘pincha ichki iztiroblarini oshkora bayon qilmaydi. Shu jihatdan hikoyada ichki nutq va sukut psixologik tasvirni chuqurlashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Hikoyada sabr motivi markaziy ruhiy holatlardan biri sifatida ko‘zga tashlanadi. Bemor ayol og‘riqni shovqinsiz qabul qiladi. Bu sabr passiv emas, balki ichki kuch ifodasidir. Adabiyotshunoslikda xarakter ochishda ruhiy chidamlilik muhim belgi hisoblanadi. Ayol obrazi orqali matonat va insoniylik yoritiladi. Yozuvchi uni ideal darajaga ko‘tarmaydi, balki hayotiy ko‘rsatadi. Sabr fojeani yanada chuqurroq his qildiradi. Chunki jim iztirob o‘quvchiga kuchliroq ta‘sir ko‘rsatadi. Bu motiv realizmni mustahkamlaydi. Natijada sabr va chidam obrazi psixologik tasvir bilan uyg‘unlashgan holda asarning g‘oyaviy qatlamini boyitadi.

Hikoya hajman kichik bo'lsa-da, mazmunan terandir. Kompozitsiya sodda va izchil qurilgan. Ortiqcha epizodlar mavjud emas. Har bir sahna g'oyaga xizmat qiladi. Syujet chizig'i zich va mantiqiy. Voqealar tabiiy ravishda rivojlanadi. Kompozitsion ixchamlik drammatizmni kuchaytiradi. Har bir detal o'z o'rnida qo'llanadi. Bu uslub realizm talablariga mos keladi. Asar realizm maktabining yorqin namunasi hisoblanadi. Yozuvchi oddiy voqeani chuqur badiiy ma'noga ega asarga aylantira olgan. Shu sababli hikoya adabiyotshunoslar tomonidan yuqori baholanadi. Hikoyada kasal ayol obrazi ham muhim o'rin tutadi. U o'zining og'ir ahvoliga qaramay, qizini o'ylaydi. Bu holat ona mehrining kuchini ko'rsatadi. Ayolning so'nggi so'zlari ham qiziga qaratilgan. Bu esa asarning psixologik ta'sirini yanada kuchaytiradi. Ona obrazi fojeaviy, ammo juda ta'sirchan tasvirlangan. Real voqealar bilan birga qahramonlarning ichki kechinmalari ham tasvirlangan. Ayniqsa, hikoya oxiridagi fojeali sahna o'quvchiga kuchli ta'sir qiladi. Qizchaning yana odatdagidek: "Xudoyo ayamdi daydiga davo beygin" deb duo qilishi asarning dramatik yakunini kuchaytiradi. Bu epizod realizm va psixologizm uyg'unligining yorqin namunasidir [5, 81 b.] Hikoya fojeaviy yakun bilan tugaydi. Kasal ayol oxir-oqibat vafot etadi. Sotiboldi esa chuqur qayg'uga botadi. Asarda drammatizm juda kuchli. Har bir epizod qahramonlarning iztirobini kuchaytiradi. Bemor ayolning ingrab yotishi tasviri juda ta'sirchan. Muallif voqealarni asta-sekin keskinlashtirib boradi. Natijada hikoya fojeaviy yakun bilan tugaydi. "Bemor" hikoyasi katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Asar o'quvchini insoniylik va mehr-muruvvat haqida o'ylashga undaydi. Hikoya orqali muallif kambag'allik muammosini ko'rsatadi. Shuningdek, insoniy hamdardlikning qanchalik muhimligini eslatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijasida "Bemor" hikoyasida hayotiy realizm va psixologik tasvir o'zaro uyg'un holda namoyon bo'lishi aniqlandi. Realistik muhit qahramon ruhiyatini shakllantiradi. Psixologik tasvir esa voqelikni chuqurroq idrok etishga xizmat qiladi. Yozuvchi kichik hajm doirasida katta ijtimoiy fojeani ko'rsatishga muvaffaq bo'lgan. Badiiy detal, konflikt va kompozitsiya uyg'unligi asarning mukammalligini ta'minlaydi. Asar o'zbek realistik hikoyachiligining yetuk namunasi hisoblanadi. Unda inson qadr-qimmati, sabr va iztirob masalalari chuqur ochilgan. Realizm va psixologizm bir-birini to'ldiruvchi vosita sifatida xizmat qilgan. Hikoya bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Shu bois asarni ilmiy jihatdan o'rganish dolzarbdir. Takliflarga keladigsan bo'lsak, avvalo, metodlari bilan o'rganish taklif etiladi, ya'ni:

- Asarni sahnalashtirish orqali ruhiy drammatizmni teatr san'ati bilan uyg'un holda tadqiq qilish.

- “Bemor” hikoyasini oliy ta’limda “Realizm va psixologizm” mavzusida amaliy tahlil materiali sifatida o‘quv-uslubiy qo‘llanma shaklida ishlab chiqish.
- Asar asosida psixologik tahlilga bag‘ishlangan ilmiy konferensiya ma’ruzasi tayyorlash va unda qahramonlar ruhiyatini zamonaviy psixologiya nazariyalari bilan bog‘lash.
- “Bemor” hikoyasini boshqa o‘zbek realistik hikoyalari bilan qiyoslab, qashshoqlik motivi evolyutsiyasi bo‘yicha alohida tadqiqot olib borish.
- Asarni maktab darsliklarida chuqurlashtirilgan savol-topshiriqlar bilan berish orqali o‘quvchilarda empatiya va tahliliy fikrlashni rivojlantirish.
- Hikoya asosida qisqa metrajli film ssenariysi yaratib, realizm va psixologik tasvirning vizual talqinini o‘rganish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sultonov I. Adabiyot nazariyasi. –T.: O‘qituvchi, 2005. – bet 287.
2. Yangi o‘zbek adabiyoti tarixi: savol-javoblar :o‘quv-uslubiy qo‘llanma / O. Karimov.- Namangan: “Namangan” 2016.
3. Adabiyot muallimi. [Matn]: hikoyalar / Abdulla Qahhor. - T.: «Ziyo nashr» nashriyoti, 2019. - 128 b.
4. https://t.me/e_kutubxona/4971
5. Anor. Qissa va hikoyalar. Abdulla Qahhor.: - T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi 2012.- 200 b.